

Kilenc

Rajsi Emese fordítása

Az idő

1.

És ez folytatódni fog, ezek a térbeli és időbeli szétcsúszások az eljövendő években egyre gyakoribbak és egyre mértéktelenebbek lettek. Eleinte csak ébredéskor jelentkezett: nagyanyám ulcinji házában, az ágyamban aludtam, és arra ébredtem, hogy Brüsszelben, Párizsban vagy Londonban vagyok, és emlékeztem azokra a körülményekre, amelyek oda juttattak. Öt perc vagy fél óra múlva értem vissza, teljesen kiszámíthatatlannul. Később ezek a szétcsúszások, ahogy mondtam, egyre gyakoribbak lettek. Bármikor megtörténhettek: séta vagy ebéd közben, vagy, ami a legrosszabb volt, miközben valakivel beszélgettem. Egyszerűen elhallgattam, és valahol máshol voltam. Az, akivel előtte beszélgettem, szölongatni próbált, sikertelenül. Az emberek ilyenkor leginkább fölálltak és otthagytak. A jóindulatúak és lelkiismeretesek mentőt hívtak. A mentőállomás alkalmazottai néhány sikertelen vizit után – amelyek rendszerint úgy végződtek, hogy a kétségbeesett nővéreké szeme láttára magamhoz tértem, és magyarázkodni kényszerültem, meg kávét főzni és a diszkrécióra hivatkozni, *az én állapotom, íme, elég furcsa, és ez egy kisváros, tudják, hogy van ez, ha híre menne...* – megtanulták figyelmen kívül hagyni az ilyen hívásokat. Hagyják csak békén, mondták a szamaritánusoknak, menjenek a dolgukra, és ne aggódjanak, ő így elmegy időnként, de majd visszatér, mint-ha mi sem történt volna.

Nem sikerült fölfedeznem a logikát a szétcsúszások sorrendjében, de arra se jöttem rá, mi okozhatja őket. Először arra gondoltam, az alkohol az oka mindennek. De az absztinencia nem segített, épp ellenkezőleg, csak rosszabb állapotba kerültem. Talán úgy írhatnám le, hogy tökéletesen hidegen hagyott a jelen, a jövőről nem is beszélve. Az elmém folyton csak a múltba igyekezett visszatérni, mert minden, ami fontos volt számomra, a múlthoz kapcsolódott.

2.

Nem hiszek a kezdet tisztaságáról szóló mesékben. Az igazság az, hogy az idő egyre romlik. Igen: idővel minden egyre rosszabb lesz. De ami hajlamos a romlásra, nem okvetlenül jó a kezdetekkor. Már az elején romlott minden. Azokban a bölcsességekben sem hiszek, amelyeket, állítólagos tiszta mivoltukban, a gyerekek mondanak. Természetesen voltak olyan gyerekek, akik okosabbak voltak nálam. Elképzelhető, hogy éltek valahol olyan háromévesek, akiknek volt valami fontos mondanivalójuk. Amikor én kicsi voltam, csak hülyeségeket beszéltem. Végére is, a hülyeség kimondásának szokását a gyerekkorból hozzuk magunkkal, és ez velünk marad az úgynevezett érett éveinkben is, egészen a halálunkig. Az ember nehezen talál bármi vigasztalót abban a fölismerésben, hogy élete végéig olyasmiket mond és ír majd, amikről bölcsőbb lenne hallgatni. Az se vigasztaló különösebben, hogy csak keveseknek sikerül haláluk előtt – ha nem is bölcs, de legalább nem-buta mondatot kimondaniuk.

Gyerekkoromban egy-egy év örökkévalóságnak tűnt. Egyszer a nagyanyám elültetett a ház előtt egy olajfacsemetét. Ott játszottam a törékeny kis vessző mellett, és úgy döntöttem, pragmatikus leszek, hát megkérdeztem a nagyanyámat, mikor fogunk először szüretelni a jövődő fánkról.

„Tíz év múlva”, hangzott a válasz. Felőlem éppenséggel azt is mondhatta volna, hogy „soha” – egyformán távolinak tűnt akkor mindkettő. De attól kezdve az évet úgy képzeltem el, mint egy olajfát. Ahogy nőtt a fa, úgy múltak a hónapok. Halkan és lassan, úgy, hogy csak a kitartó és türelmes szem lássa.

Most már *nem múlnak az évek*, hanem eldőlnék, mint a fák, de nem úgy, mint az olajfák, hanem mint az északi erdők faóriásai, amelyek az egyik pillanatban még az ég felé nyújtóznak, a következőben pedig ott hevernek a favágók talpa alatt. Semmi nem maradt meg az erejükből, csak a nedves föld remegése, amikor döngve végigcsapódnak rajta.

Az évek, mondom, kivágott fatörzsekhez hasonlatosan dőlnek el, egyik a másik után, és hiába ordítja egy hang mindig, hogy *vigyázz!*, mindegyik épp rám dől. Rám dől, és ez fáj. Lehet, hogy mindez arra jó, hogy a fájdalommal mérjük az idő múlását.

Miért is ne dobnánk el az órákat, miért is ne törölnénk a digitális eszközökből a számokat, amelyek az idő múlását jelzik? Mert az összes óra csak a dolgok idejét méri: valami absztrakt entitását, amellyel az élet múlását mérjük, noha az maga az élet mellett tűnik tova, egy steril és konzervált entitását. Az emberi idő valami teljesen más: nem egyenletesen múlik, nem létezik két egyforma perc vagy óra, az egyetlen valós mértékegysége pedig a pusztulás, amit maga után hagy.

A történelem folyamatos katasztrófák sorozata – hajótörések és lavinák, kinek-kinek kedve szerint –, amelyekben semmi sem kevésbé fontos, mint az, hogy vajon az én jelentéktelen személyem elsüllyed-e vagy betemetetik. Elégtételt a történelemtől csak a fennhéjázó bolondok várnak – egy közönséges kisember a történelemmel való minden kapcsolatban csak vesztes lehet.

És mégis, az, ami még a romok között is az utolsó, az a katasztrófákból álló múlt a mindenünk, ami megmaradt.

Walter Benjamin volt a közös szerelmünk Marijával. Ő is, én is, minden más filozófus elé helyeztük őt, sőt, még a költők többsége elé is, persze Trakl és Celan kivételével. Ő, mennyi sivár téli éjszakát töltöttünk részeg vitával az ő árkádjairól és a Történelem angyaláról... Mindkettőnket fűtött a tudás utáni vágy, ami oly ritka jelenség mostanában. Az, hogy a világ végén élünk, olyan emberek között, akik úgy gondolták, az önzés és a telhetetlenség a tökéletes utilitárius filozófia kifejezései, csak növelte bennünk ezt a vágyat. Az, aki soha nem élt vidéken, nem tudja, milyen mértékben teszi másoktól különbözővé az embert a tudás élvezete... Nem tudja, milyen nagy az olvasó és gondolkodó ember magánya, és hogy mennyire kötődnek egymáshoz ezek az emberek, mennyire egymásra utaltak akkor, amikor – minden várakozás ellenében – mégis találkoznak a mi kisvárosainkban, a szellemnek ezeken a vesztőhelyein.

Biztos vagyok benne, hogy Benjamin minden történelmi-filozófiai tézisét ma is fejből tudom, akárcsak Marija. A második így hangzik: „*A legfurcsább emberi tulajdonságok közé sorolható, mondja Lotze, a bizonyos dolgokban való önzésen kívül, a jövő iránti irigység általános hiánya. A reflexió/tükröződés azt tanítja, hogy a boldogságképünket teljes mértékben meghatározza az idő, amelybe saját egzisztenciánk útja vezetett. A boldogság, amely képes bennünk fölébreszteni az irigységet, csak a levegőben létezik, amelyet belelegeztünk, az emberekben, akikkel beszélgettünk, a nőkben, akik megadták magukat nekünk...*”

3.

Mintha az, hogy átélem más emberek emlékeit, akiknek az identitásában fölébredtem, nem lenne elég bizarr, ráadásul az, amit a saját emlékeimnek gondoltam, idővel elveszítette narratív kontinuitását. Nem csak hogy nem tudtam, mi dolgom azokkal az emberekkel, akikre emlékeztem, de azt se tudtam, mi dolgom magammal, azzal a magammal, akire emlékeztem.

Mintha összezsugorodott volna az időm, majd szétrobbant volna minden irányba, előre, hátra, föl, le, a tegnapha, a holnapha, ezer csöppre sza-

kadt, fragmensekre, amelyeket aztán újra és újra hiába próbáltam összerakni. Mint egy nemezlabda, amely a dombról legurulva a patakba esik, és ott a vízinövényekbe gabalyodva végzi. Mint a nagymama komódjáról a terrakotta padlóra hulló cseh porcelán. Borzasztó nagy erőfeszítésre volt szükségem ahhoz, hogy újra tudjam rendezni a saját egzisztenciámról föllelt dolgokat, hogy legalább valamennyire hihető narratívába helyezzem a magamról szóló történetet. A szociális kapcsolataim egyre kínosabbakká váltak. A beszédben csak töltelékszavakként használt „emlékszel, amikor...” vagy a „tudod, azt a...” kezdetű mondatok elborzasztottak, mert nem tudtam rájuk választ adni. Volt ugyan rájuk válaszom, de az nem volt társadalmilag elfogadott. A rövid, őszinte „nem” szóba se jöhetett. Nem, nem emlékszem. Nem, nem ismerlek. Nem, tényleg fogalmam sincs, ki lehetsz. A sok kis „nem”, amelyek, mindegyik külön-külön és együtt is, egyet jelentettek: nem, nem tudom, ki vagyok én.

Ezért a magány, amelyben egyébként mindig vigaszra leltem, már nemcsak választható volt, hanem szükségmegoldássá lett. Amennyiben az volt a szándékom, hogy távol maradjak minden intézménytől, amelybe az én javamat akarva dugtak volna olyan emberek, akikről mit sem tudtam, de akik amúgy jóindulatúnak mutatkoztak és a barátainknak mondták magukat, a minimálisra kellett szűkítenem a világ többi részével való kapcsolataimat. Így teremtettem meg azt az időt, amelyre szükségem volt, hogy magamról mesélhessek magamnak.

Újraépítettem magam a vízből. A víznek próbáltam formát adni, azt próbáltam megtartani, legalább arra a néhány pillanatra, amennyi elég ahhoz, hogy az ember megnézze magát a tükörben. Minden, amihez hozzáértem, mindenem, amim volt, átfolyt az ujjaim között, elszivárgott tőlem, gátakra futott rá, megváltoztatta a medrét, alakot váltott, csobogott, záporozott, csorgott, eltűnt a földben és újra fölbukkant, megfoghatatlanul, a formázás minden lehetőségét elkerülve.

Nem volt ez könnyű feladat, de sikerült úgy berendezni a saját életemet, hogy működni tudtam ebben az *állapotomban* is, amely, mint mondtam volt, egyre csak rosszabb lett. Csak egy boldogságrecept létezik – minél kevesebbet kell akarni. Egyszerű, akár nélkülözésben eltöltött élet – így lehet a legközelebb kerülni a boldogsághoz. Ha az ember beéri a kevéssel, eltűnik a legtöbb gondja, amelyekből addig nem tudott szabadulni – mert ezek a gondok azokból a hiábavaló próbálkozásokból táplálkoztak, hogy szeretett volna többre jutni. Egyszerű az ábra: a többhöz több minden kell. Én mindenért nagy árat fizettem. Nem érte meg.

4.

Éjjel jártam ki, és kedvemre sétáltam a kihalt városban. Már egy óra-
kor, éjfél után, nem voltak járókelők az utcán, azokon a skizofréneken kí-
vül, akik, csikorgó gumipapucsokban, amelyeket télen-nyáron mezítlábra
viseltek, sietve járták az útjukat, maguk elé meredve. Ők voltak az én test-
véreim. A családjuk napközben bezárva tartotta őket, mert egy kisváros-
ban az emberek igyekeznek elrejtetni azt, amit szégyellnek. Éjszaka en-
gedték csak ki őket, hogy friss levegőt szívjanak, és lefárasszák magukat a
hosszú, tébolyodott sétáikkal. Hajnalban összefogdosták őket, mint a csor-
dától elkóborolt marhákat, és visszavitték őket a szobáikba, ahol leszedálva
töltötték a nappalokat.

A bekábszerezett kölykök bezsúfolódtak pimaszul drága autóikba, és
repeztettek a városzéli diszkókba. Engem észre se vettek. A ligetekben
és a strandokon a fiatal párok gyors szexbe bonyolódtak. Nekik nélkülem
is elég bajuk volt, elég gondjuk és kellemetlenségük, amelyek másnap, ami-
kor elmesélik előző éjszakai szerelmi élményeiket, anatómiailag kivitelez-
hetetlen akrobatikus mozdulatokká és a vágyak tűzijátékává válnak. A ti-
zenévesen folytatott szex igazolja Karl Kraust, aki azt mondta, hogy a kö-
zösülés az önkielégítés szánalmas pótléka. Mivel tudatában voltam az őket
szorongató kínoknak, széles ívben elkerültem ezeket a gyerekeket, nem
akarván zavarni őket.

A legjobban, mégis, a hajnalokat szerettem. A természetben, ezt nem
szívesen ismerem be, nincs giccs. Ez egyúttal a legjobb dolog, amit a
természetről el lehet mondani. Az emberi perspektíva az, ami minden-
be belerondít. Amikor a hajnal, mint valami figyelmeztetés, megérkezik,
amikor az utána következő nap és mindaz, amit magával hozhat, nem-
kívánatos, akkor a tengerparton álló ember képe sem giccses, aki a las-
san egyre magasabbra hágó, leginkább a Godzilla nevű szörnyre hasonlító
reggelt lesi, azt a csillogó monstrumot, amelyik elől a vackába kéne visz-
szarohannia, és ott megpróbálni túlélni a következő éjszakáig. A hajna-
lok szépek voltak.

A szépségnek súlya van.

5.

Újságoknak írtam, úgy sikerült megmaradnom. Egy ideig a nagyma-
mám halála után örökölt pénzt költöttem, de hamar megtanultam kigaz-
dálkodni, hogyan tudok a hónap végéig megélni hat cikk árából.

Gyorsan és könnyen írtam, és volt olvasója annak, amit megírtam.
Ezek eleinte kommentárok voltak, tüzesek és provokatívák. Az emberek

szerették olvasni a cikkeimet, különösen azok, akik nem értettek egyet velem – és ők voltak többen. Ha az olvasóknak leírja az ember azt, amit ők nem akarnak hallani, ráadásul oly módon, hogy az a legkevésbé sem tetszik nekik, máris birtokolni fogja osztatlan figyelmüket, és a leghűségesebb olvasóivá fognak válni. Az úgynevezett újságírói pályafutásom során elért, ekkor még csak jövődöbéli sikereimet mind azoknak az embereknek köszönhetem, akik, a szövegeimet olvasva, káromkodtak, összegyűrték az újságot és megtaposták, majd türelmetlenül várták a következő cikket, amely majd ismét megőrjíti őket.

Idővel kialakítottam egy speciális, tulajdonképpen hibrid stílust, a tényfeltáró és a kulturális újságírás, valamint az összeesküvés-elmélet keverékét. Azt a „tényfeltáró” jelzőt nem kell szó szerint venni. Természetesen nem volt egy „megbízható” forrásom sem, nem fértem hozzá titkos adatokhoz vagy effélékhez. A már megjelent információkat kutattam, a kinyomtatott szövegek margójára írtam a saját infóimat. Törvényszéki szakértőként vizsgáltam a szövegeket, amelyek igen sokat elárultak. Logikátlanságokat, következetlenségeket, ellentmondásokat kerestem a szereplők szavaiban. Már a szerző stílusa, ha az ember tudta, hova kukkantson be és ott mit keressen, elegendő információt nyújtott a szándékokról, a titkokról, a szerkesztő és a médium tulajdonosának toxikus befolyásáról. A politikusok hazugságai összefonódtak a helyi mágnások hazugságaival, amit aztán ez utóbbiak a saját médiáikban igyekeztek eltussolni. Tanulmányoztam a média tulajdonosi struktúráját, de a cégeket is. Megtanultam összekötni azt, amit a baleseti krónikák lapjain derítettem ki, azzal, amiről a tőzsdeindexek árulkodtak, és az akadémikusok mondataiban fölfedezni a pártok szóvivőinek fordulatait. Szövegeimben egymás mellé kerültek a falusi iskolákban történt bűncselekmények és a frankfurti iskola elmélete, a bankárok és Brecht, de a bosnyák menekültek története is sok hasonlóságot mutatott Benjamin utolsó napjaival. Az én spekulációim nem voltak kevésbé igazak az állítólagos objektív információknál, de mindenképpen érdekesebbnek tűntek.

Az első naptól kezdve a legmélyebb undort éreztem a munka iránt, amivel foglalkoztam. Az újságírás nem becsületes embernek való. Ami annyit tesz, hogy számomra viszont ideális munka volt. Mégis, még az én ízlésemhez képest is sok hazugság és hazug álca volt benne.

Manapság az újságíró nem csak az elkötelezett gondolkodó szerepét játssza, aki fontos dolgokat tesz közzé az emberi létről, és a fizetéséért, plusz az útiköltségért cserébe profi módon lerántja a leplet a társadalmi képmutatásról. Az újságíró manapság detektív is: felfedi azt, amit elrejtettek. Ő az, aki a gonosztevőket meglátogatja nyugtalan álmukban,

amelyben azok rettegnek attól, hogy mit fog az újságíró fölfedezni, mit lát majd meg röntgensenével a piszkos ügyletekben, mikor fogja föllármázni az igazságtalanságra érzékeny nyilvánosságot, amit majd az ügyészség és a rendőrség követ. A társadalmi gazt gyomláló újságírókról szóló mese azoknak szól, akik mesére alszanak el. Például arra, amelyik az egymásba kapaszkodó állatokról szól, egyik megfogja a másik farkát, a másik a harmadikét, no, húzzuk meg együtt, együtt erősebbek vagyunk, és lám: kihúzták a földből a répát.

Nincs semmi fennkölt a nyilvános állásfoglalásban, semmi megvilágosodás, semmi hősiesség, a megvesztegethetetlen értelmiségiről mint az erény hordozójáról szóló mítosz csak ostoba fantazmagória. A dolog ropant egyszerű, szinte triviális: a piacról, a tőzsdéről beszélünk, és nem a szellemről.

Mindazok, akik részt vesznek az állítólagos közéletben, valamiféle jelképes tőkével rendelkeznek. Minden médium csak a jelképes tőke piaca, ahol ez a tőke, a médiumok működése közben, növekszik. Vagy csökken. Ugyanúgy, mint az információ, a jelképes tőke is, így vagy úgy, de pénzzé változik. Mint ahogyan a globális pénznek számító dollárnak, a jelképes tőkének sincs szilárd alapja.

A szabad médiumok ötlete a szabad piac ötletéből származik. Egyik is, másik is pusztá ideológia. Egyik sem létezik.

A médiumok a tulajdonosaik érdekeit megvalósító eszközök. Ezek az érdekek összefonódnak más tulajdonosi struktúrák és politikai csoportok érdekeivel, és érdekcsoportok hálóját alkotják. Újságba írni annyit jelent, mint valamelyik hatalmi hálót szolgálni. Minden igazság, akármi-lyen rejtett és veszedelmes is legyen, minden igazság, amelyet közzétehetsz, valakinek árt, és valakinek használ, valakinek, aki, valószínűleg, illetve biztosan, egy még undorítóbb, még szörnyűbb igazságot rejteget magáról – és emiatt csak részigazság lehet. Ebből következően nem lehet igazság. A legbriliánsabb húzásod csak lépés egy gyaloggal: valaki fölemelt és visszatett egy másik mezőre, hogy ott folytasd az igazságharcosok kicsinyes játékát, amiért persze fizetést kapsz majd, és társadalmi elismerést.

Te leszel a játék hőse, amelyben a médiumok megnövelik a mögöttük álló érdekcsoportok jelképes tőkéjét, és sárba tiporják az ellenfél jelképes tőkéjét, aki, persze, ugyanazzal a mértékkel viszonzza a sárbatiprást.

Elborzasztott az a gondolat, hogy valaki engem tart a társadalom lelkiismeretének. Mélységesen megvettem a társadalmat, hogy az mégis engem választott saját lelkiismerete őrzőjének, ami azt bizonyította, hogy nekem van igazam.

Az egyik kitűnő szövegem, legalábbis akkoriban kitűnőnek gondoltam, egy eseménysorozatot indított el, amelynek nyomán elhagytam ott-honom biztonságát, elvettem mindazokat a rituálékat, amelyek biztosították egzisztenciámnak az előreláthatóságot és a formát. A víz túlfolyt a keskeny betonvályún, amelyben előtte csordogált, hogy soha vissza ne térjen korábbi medrébe.

6.

Szeretik az évfordulókat, gondolják, hogy azok jelentenek valamit? Biztonságot adnak, a folyamatosság érzését adják. Az embernek, végtére is, kell valamibe kapaszkodnia? Nem engedheti meg, hogy az idő árvíz-ként elsodorja?

Hát akkor íme, egy szimpatikus évforduló.

Vasárnap volt negyven éve, hogy Theodore Robert Bundy, akit csak Tednek becéztek, megölte Linda Ann Healyt, és ezzel kezdetét vette az ámokfutása. Ami a lány után maradt, csak a véres lepedők voltak seattle-i pincelakásában. Két és fél hónappal később Ted megölte Donna Gail Mansont, aki nem volt rokona se Charles, se Marilyn Mansonnak.

Bundy semmi nem zavarta meg abban, hogy a gyilkosságokat folytasza egészen a következő év szeptemberéig. Amikor végre letartóztatták, az amerikai hatóságok voltak olyan töketlenek, hogy az egyik legszörnyűbb gyilkosságsorozat elkövetőjének kétszer is sikerült megszöknie. Egyszer csak rövid időre, másodszor azonban, 1978 januárjában, elég hosszú időre ahhoz, hogy betörjön egy magányosan álló házba, és ott megerőszakoljon, majd egy bottal megöljön két nőt. Egy órával később Tedünk már egy másik házban ütlegel bottal egy másik nőt. Csak 1979 júliusában sikerül ismét letartóztatni, majd halálra ítélni.

Szorgalmasan írogatva a fellebbezéseket, Tednek, Isten eme szolgájának, tíz teljes évig sikerült elodáznia a kivégzését. Még a rendőrségnek is segített, szaktanácsadóként, a Green River-i sorozatgyilkos ügyében, akit soha nem kaptak el, de Bundy nyilvános-titkos partnersége a rendőri szervekkel modellje lett a rendfenntartók és a mániákus gyilkos együttműködésének abban a filmben, amelyet mindannyian szeretünk – *A bárányok hallgatnak*ban. Mielőtt kivégezték volna, 20 gyilkosságot ismert be, noha egyes vélemények szerint több mint 100 áldozatot hagyott maga után.

Amellett, hogy sorozatgyilkos volt, Ted Bundy a Republikánus Párt aktivistájaként is ügködött.

John Wayne Gacy... nos, ő más volt, mint Bundy. Teddy-boy lányokat erőszakolt és gyilkolt meg – Gacy inkább a fiúkat szerette. Míg Bundy

szemrevaló, karizmatikus gyilkos volt, addig John „The Duke” Wayne névrokona kövérkés, jelentéktelen fiú volt, egy srác a szomszédból. Bundy sztárként viselkedett, Gacy viszont igyekezett mindenkivel udvariasan viselkedni, és ha csak lehet, észrevétlen maradni.

Áldozatainak holttestét Gacy saját háza alá rejtette. Amikor már fogytán volt a hely, a közeli folyóba dobta a testeket. A tárgyalásán 33 gyilkosságot ismert be. 21 életfogytiglanit és 12 halálbüntetést kapott.

Az elkövetkező 14 évben – ennyi kellett az államnak, hogy végre kivégezze egy halálos injekcióval – Gacy azt állította, hogy ő maga a „34. áldozat”. Azaz, hogy egy összeesküvés áldozata, amely során a bűncselekményeket – megrendezték.

Amellett, hogy sorozatgyilkos volt, John Wayne Gacy a Demokrata Párt aktivistája is volt.

Egy kis szerencsével és több óvatossággal egyik is és másik is rejtve maradhatott volna. Két ilyen ravasz és tehetséges pasi sokra vihette volna a politikában – ha legálisan gyilkoltak volna.

Ha a világ még egy kicsit jobbra ficamodott volna, Ted Bundy és John Wayne Gacy elnökjelölteké válhattak volna, akik az amerikai elnöki székhéért versengtek volna. Ez a föltevés nem is olyan erőltetett, mint amilyennek esetleg első pillanatban tűnik.

Egy sorozatgyilkos kiváló elnökjelölt lehet minden nagy országban. Mert már fölkészült arra, ami vár rá – a halálosztásra. Akárki is lesz Amerika elnöke, vagy Oroszországé vagy Franciaországé vagy Nagy-Britanniáé, mindegy – gyilkos lesz belőle. Az amerikai elnökök, ha jól tudjuk, mandátumuk megszerzése előtt nem járják be hatalmas országukat, és utuk során nem gyilkolnak le lányokat és fiúkat. A parancsnokságuk alá tartozó hadsereg és titkosszolgálat azonban számtalan embert öl meg az egész világon.

Bundy és Gacy bántalmazták a foglyaikat. És ugyanezt teszik az elnök katonái is – Irakban is, Guantanamón is és a CIA konc-lágereiben Európa-szerte. Hány Bundy és Gacy viseli ma az amerikai egyenruhát? Hány börtönben és táborban szenvednek a kínzásoktól az állam és a nemzet szolgálatában álló mániákusok áldozatai?

Az amerikai elnöknek, természetesen, felesége is van.

A halálbüntetésre várva, *on the death row*, így mesélik a sorozatgyilkosokért és az elnökökért rajongó amerikaiak, Ted Bundy naponta kapott szép nőktől szerelmes leveleket, amelyek közül sokan éppen úgy néztek ki, mint az áldozatai – barna, hosszú, középen elválasztott hajú nők. Mielőtt kivégezték volna, egyet menyasszonyául választott, és sikerült biztosítania saját érvonalát. A mesterséges megtermékenyítésnek hála, az asz-

szony megszülte Ted Bundy gyerekeit. Igazán kár lett volna veszni hagy-
ni ezt a kiváló gént.

Gacynek még dinamikusabb volt a börtönélete: szépművészettel fog-
lalkozott – és jól keresett. Ő is, noha börtönben volt, kapcsolatban állt egy
nyolcgyerikes, kétszer elvált asszonnyal, aki Gacyt marketingeszközként
használta, segítségével még néhány tévés *talk-show*-ba is bejutott. Maga
John Wayne festésre adta a fejét. Önarcképeket festett és bohócfigurákat
– amíg szabadlábon volt, gyakran bújt bohócszerepbe különböző gyerek-
előadásokon.

Társadalmi aktivitása volt a fő oka annak, hogy szomszédjai nem akar-
ták elhinni, hogyan lehetne egy annyira önzetlen ember, mint amilyen
Gacy, tulajdonképpen gyilkos. A festmények, amelyeket áruba bocsátott,
néhány százezer dolláros áron keltek el. Amikor ez a művész meghalt,
egy alapítványt hagyott maga után, amelyet az állam – abbéli dühében,
hogy a megboldogult sorozatgyilkos-mivoltának köszönhetette vagyonát –
beperelt, azzal a szándékkal, hogy visszakapja a tizennégy éves börtönbe-
li ellátás költségeit.

Az állam dühös volt, mert az állam féltékenyen őrzi azt a kizárólagos
jogát, hogy büntetlenül gyilkolhat. És még keres is rajta. És ha az állam
elnyomó gyilkológépezet, miért is ne irányíthatná egy gyilkos, aki tudja,
miről is szól a dörgés.

Szerintem a halálbüntetés beszüntetéséről szóló vita korlátozott ható-
távolságú. Mert az állam természete nem fog megváltozni azzal, hogy már
nem fogja villamosszékekben megpörkölni a gyilkosokat. A halálbüntetés
beszüntetésével, ahogyan azt sokszor tévesen állítják, nem veszik el az ál-
lam jogát a gyilkolásra. Mert az államnak továbbra is joga lesz háborúzni,
joga lesz titkosszolgálatokat fenntartani, és parancsot adni arra a halál-
ra, amelyet azok hintenek szét maguk körül. Az állam, amíg csak létezik,
gyilkolni fog. És minél nagyobb és erősebb, annál többet fog gyilkolni.

De kár, igen nagy kár, hogy nem lehattünk tanúi Ted Bundy és Wayne
Gacy elnöki vitájának. Késhegyre menő vitájuknak az ország külpoliti-
kájáról. Az amerikai csapatok visszavonásáról távoli országokból. És an-
nak a fogadkozásnak, hogy mindkét jelöltnek, mindkét sorozatgyilkosnak
az amerikai állampolgárok élete szent. Gacy valószínűleg a meleg közös-
séggel kokettálna, és bírná a liberális tárcaírók jóindulatát. Ted Bundy vi-
szont, mint republikánus, *pro-life* pozícióból szembeszállna az abortusszal.

A tökéletes büntény nem az, amelyben minden nyomot eltüntettek,
ahol a legeszesebb nyomozó se tud egyről a kettőre jutni. Az a tökéletes
büntény, amelyet nem is tartanak bünténynek, amely legális, amely a tár-
sadalom, a hagyomány, a civilizáció és a politika alkotórészét képezi, ame-
lyen, végtére is, minden állam nyugszik.

Tíz-egynéhány nappal a cikk megjelenése után csörgött a telefonom. Egy csicsergő női hang közölte velem, hogy nagy megtiszteltetés ért a rendőrséget felügyelő miniszter irodájából érkező hívás formájában: *a főnök úr szeretne Önnel szót váltani.*

Mandušić miniszter úr igazán szívélyes volt. Ha valaki belehallgatott volna a beszélgetésünkbe, arra a következtetésre jutott volna, hogy régóta ismerjük egymást, hogy sok közös élményünk van: egy egész zsáknyi közös emlék, és, ami fontosabb, közös titok. Föltételeztem, hogy a miniszter úr sok mindent tudott rólam: ez mégiscsak egy széthullófélben lévő ország volt, de épp ilyenekben dolgoznak a titkosszolgálatok kifejezetten eredményesen. Valami módon én is tudtam róla ezt-azt. Az, amit mindketten feltételeztünk, hogy a másik tud rólunk valamit, az volt az oka annak, hogy meghívjon egy találkozóra, és hogy én ezt a meghívást elfogadjam.

Goran vitt el Podgoricába. A hosszabb úton indultunk el, Petrovačka gorán át, mert Goran azon a véleményen volt, hogy egy ilyen esős napon nagy esélyünk van találkozni a Fehér szűzzel.

Ez a hölgy, így mesélték, egy szellem volt, akinek az volt a szokása, hogy éjnek idején, különösen akkor, amikor a köd és az eső gótikus *mise en scène*-né változtatta a kanyargós utat, a babonás utasokat riogatta. Nem vitte el a lelküket, gyászos útdíjat sem szedett: csak a félelemmel kellett fizetni neki. A félelem pedig olcsó, és mindig van belőle utánpótlás.

Goran több olyan embert ismert, akik azt állították, találkoztak vele. Odarepült az autóhoz, mesélték, ráfeküdt a motorháztetőre, és ragyás, véres arcával a szélvédőre simult. Akármilyen gyorsan vezettek, akármilyen vadul vették be a kanyarokat, a Fehér szűz csak ott maradt az autóra tapadva. Amikor elment, saját akaratából ment el. A motorháztetőn vért és gennyet hagyott maga után, amely aztán hónapokig bűzlött, nem lehetett onnan levakarni.

Jó, mondtam a barátomnak, aki szabad idejében, ha éppen nem velem ivott, horrorfilmeket nézett, és az övé volt Kelet-Európa legnagyobb rémfilmgyűjteménye, mit tennél, ha találkoznánk a Fehér szűzzel?

Azt mondanám neki, végre, drága nővérem, mondta. Majd hozzátett valami olyasmit, hogy az ő szüze és a međugorjei között nincs semmi különbség. Hiszen ő, a Fehér szűz után kutatva, ugyanazt reméli, mint a međugorjei zarándokok – a csodát, amely megerősíti hitében. Természetesen, ő akkor is hisz benne, ha nem fog vele találkozni, tudja, hogy a vámpírok léteznek, és hogy a szellemeket az láthatja, aki nem csukja be a szemét a szemmel látható előtt.

A szűz helyett a Petrovačka gora kihalt útjain egy rendőrfárőr várt ránk. A zömök rendőr szó szerint kigurult az erdőből, és úgy fogta ránk stopjelét, ahogy Karras atya hadonászott a kereszttel a megszállott kis Regan teste fölött.

Hogy s mint, fiúk, mondta, bekönyökölve a nyitott ablakunkon. Ez túl családias volt az én ízlésemnek. Hűvösen, hivatalosan válaszoltam, úgy, ahogyan neki kellett volna minket megszólítania. Az ilyen emberek sértésnek érzik a magázást. Semmi nem irritálja őket jobban, mint az ele mi udvariasság. Még a szőr is föláll a hátukon, mint a görénynek. Montenegró teli van ilyenekkel. Retkes öregemberek, akiket az ember először lát életében, azt kérdezik: no és basztatok-e már ma valamit, fiúk?, miközben demonstratív belemarkolnak összetöppedt ágyékukba. És ez nem retorikai kérdés: ők *valóban* azt várják, hogy az ember megálljon az utca közepén vagy a kávéház teraszán, már ahol szerencséje volt velük összefutni, és hogy bármit is csinált előtte, lemondjon korábbi terveiről, majd részletesen leírja utolsó közöszülését.

A rendőr nem titkolta sértődöttségét. Ha pofon vágom, az kevésbé *bántotta* volna, mint ez, hogy magáztam.

Jól van, *maguk, fiúk*, mondta, és melegen elmosolyodott saját viccén, ami nekem valahogy nem jött át, csak lassan menjenek, várja magukat a főnök. Indíts, tette még hozzá, és mintha egy lovat veregetne nyakon, megütögette Goran autóját.

És még azt mondják, nem működik az államapparátus, mondta Goran, és gázt adott.

Később, amikor eszembe jut majd ez a nap, meg fogom érteni, hogy már ekkor feltűnhetett volna a Kéz első jele. Ezt a szörnyű gondolatot, ahogyan az már lenni szokott, csak később gondolom végig, amikor már késő lesz: mi van akkor, ha létezik egy kéz, amely végigvezet az életen? Nem a Jó kéz, odafönről, dehog. Inkább a Fekete kéz, odalentről, a rendőri-titkosszolgálati alvilágból. Nem kell semmi metafizikaira, semmi transzcendensre gondolni, ugyan, még hogy Isten. Hanem valami létezőre, nagyon is létezőre. Egy csodálatos dolognak a kezére, ami még csak most üti föl a fejét, túl nagy ahhoz, hogy valaha is megpillanthassam teljes valójában, és elég nagy ahhoz, hogy minden egyebet eltakarjon. Az ezután elkövetkező években kétségbe fogom vonni, hogy bármi, amit teszek, a szabad akaratomtól függne. Cselekedeteimben ennek a Fekete kéznek az akaratát fogom látni, létébe számtalanszor megbizonyosodom majd. Igen, mindenhol ott volt, különösen azokon a helyeken, ahol, úgy tűnt, nincs senki rajtam kívül. Akkor, ott, Goran autójában, fönn, a Petrovačka gorán, kétségbe vontam, hogy a cikkem lenne a valódi oka a miniszter meghívá-

sának. Mi van akkor, ha ő sokkal többet tud rólam, mint ahogy azt gondoltam, mi van akkor, ha én nem tudok róla semmit, különösen azt nem, amiről azt hittem, hogy tudom?, tűnődtem.

Mire begurultunk Podgoricába, föl-föllángoló paranoid állapotban voltunk. Goran nem tudott megszabadulni a gondolattól: mi lett volna, ha a rendőr átkutat bennünket, és megtalálja a füvet? Mi van akkor, ha a kövér közeg csak előőrs volt, mi van, ha a városba beérve vár majd ránk a rendőri csapda. A barátom ugyanis eldöntötte, hogy összeköti a kellemet a hasznoval, és magával hozott néhány csomag Albankának nevezett füvet, amire vevői voltak Podgoricában. Én biztos voltam benne, hogy a rendőröket nem érdeklik a jelentéktelen dílerek – hiszen a jelentékenyekkel se foglalkoztak. De a sötét gondolatok arról, hogy mit is akar tőlem a miniszter, légyrajként kergetőztek a fejemben, és a zúgástól végül már nem tudtam másra gondolni, csak arra: ennek nem lehet jó vége.

A Belügyminisztérium épülete előtti parkolóban fenntartottak számunkra egy helyet. Egy rendőr odakalauzolt bennünket, és konspiratíván biccentett. Gorannak csak a Minisztérium bejáratánál jutott eszébe, hogy még mindig nálam van a fű. Suttogva bevallotta nekem, miközben arra vártunk, hogy a biztonságiak átvizsgáljanak bennünket. Talán ez a megfelelő pillanat arra, hogy visszamenj az autóhoz, javasoltam neki. Színészkedve a homlokára csapott: *elfelejtettem bezárni az autót!* Ne aggódjon, vigyázzunk rá, mondta egy kétméteres pasi, aki a biztonságiak főnökeként mutatkozott be. Nincs szükség az átvizsgálásra, velem vannak, fordult a bejáratnál posztoló rendőrökhöz, és a kék emberekből álló sorfal kettévált, feltárult előttünk Hadész kapuja.

A széles márványlépcsőkön följutottunk az első emeletre, ahol a miniszter irodája volt. Most el kell válnunk, jó kezekben hagyom Önöket, mondta a behemót. Az iroda ajtaja kinyílt. Vörös szőnyeg, mahagóni borítású falak, a miniszter és a külföldi államférfiak találkozásain készült fotók, üvegvitrinekben az ezeken a találkozókon kapott ajándékok sora, többek között egy winchester 1886-os puska, amit miniszterünk a CIA igazgatójától kapott. Aztán egyszer csak ott volt a titkárnő, akinek madárhangját már ismertem. Bevezetett a miniszterhez. Goran kint maradt a váróban, ahol, ezt ígérte a titkárnő, máris hozzák neki a kávé és az üdítőt.

Masszív bőrbútor. A padlón háromujjnyi vastag perzsaszőnyeg, vattapuha, képes megszüntetni a gravitációt – nem tudtam megállni, meg kellett rajta tennem néhány lépést, olyan volt, mintha a Holdon járnék. A sarokban a montenegrói zászló. További mahagónik, további üvegpalcok az ajándékoknak. Egy kis könyvtár: Marx és Lenin összegyűjtött művei, Njegoš, I. Péter király levelei, néhány könyv az orosz–montenegrói barát-

ságról, Catherin Albanese *Amerika vallásai* című műve, egy egész polcnyi szabadkőműves- és illuminátus-összeesküvéselmélet. A helyiséget az íróasztal uralta, a hatalom bútorainak egy igazi remekműve. A világ, ehhez nem fért kétség, az íróasztal előtti és mögötti világra oszlott.

Néhányszor diszkréten elköhintettem magam, megpróbálva fölhívni magamra a figyelmet. Semmi válasz. Körbenéztem, kamerák után kutatva. Úgy tűnt, látok egyet a könyvespolc fölött, de csak egy füstérezkelő volt.

Ekkor meghallottam az öblítóből alázóduló víz hangját, és a miniszter, szappanillatúan, előlépett a könyvespolc mögé rejtett mellékhelyiségből.

Oh, hát itt van, tett úgy, mintha meglepődött volna. Kellemetlen pillanatban kapott el...

De mi mást mondhatnék, mondta a szókimondó Mandušić: a hatalom is szarik. A hatalom is szerves. Sajnos. Tudja, mi minden hatalom leghőbb vágya? Hogy ellenszegüljön a természet terrorjának, hogy felülkerekedjen saját biológiai korlátain. Ezért vonul vissza a hatalom a monumentális épületekbe, a márványba és a fémbe. Ezért szereti a hatalom az emlékműveket: azok nem rothadnak el. Ezért a fénykép a hatalom kedvenc kifejezési formája: befagyaszttja, kővé változtatja az időt. Ha tőlünk függne, az idő itt meg is állna: a diadalunk csúcán, békés, biztonságos uralkodásunk pillanatában. Uralkodni azonban többek között azt is jelenti, hogy várni kell a pillanatot, amikor a tömeg fölakaszt bennünket. A fényképről ez hiányzik: nincs folytatása a történetnek, nincs leírva a letartóztatás, a nyilvános megszégyenítés, az esetleges nyilvános kivégzés. Csak a megállított fény, a megállított idő a mindenképpen bekövetkező bukás előtti pillanatban.

Bal kezét átvette a vállamon. Jöjjön, menjünk a dolgozószobámba. Egy kis helyiségbe vezetett, amelynek padlóját könyvek és irattartók borították. Ahogy leültem, végigfutottam a címeken: Melville, Auden, Dosztojevszkij, Pound, Hegel, Benjamin...

Őn tudja, hogy én irodalomból doktoráltam Zágrábban, mondta. Sokan nem értik, hogyan kerültem a rendőrséghez... Pedig egyszerű: képzelje el, hogy az ország egy nagyregény, egy szöveg, amelyet folyamatosan ír valaki. Az én dolgom ugyanaz, mint az íróé, hogy összefogjam a történet minden szereplőjét. Ki fogja megérteni őket, minden kívánságukat, reményeiket, ambícióikat, ha nem én? Egy társadalomban, mint ahogy egy jó regényben is, soha semmi nem történik spontán módon. Minden a történet logikájából, a szereplők természetéből következik. Az ideális rendőr nem a megtörtént eseteket oldja meg, hanem a bekövetkezőket akadályozza meg. Nem interpretál, hanem írja a szöveget.

Egy szekrénykéből elővett egy palack 12 éves *Aberlour single malt*ot. Az ön kedvence, ha nem tévedek, kacsintott rám. Kaptam valakitől, mit te-

hetnék, tudja, milyen a nép. Ha engem kérdez, azt mondom, ez egy szép szokás. Civilizált, végre. Valaha halott állatokat hoztak élénk... Vagy gyerekeket, ami még rosszabb. Észre kell venni a haladást: mégiscsak jobb, ha whiskysüvegeket hoznak, mint ha ökörszívet. Most azonban közeledünk az Európai Unióhoz, és ez a szép szokás, mint annyi más is egyébként, ki fog halni. Merthogy ez állítólag korrupció lenne. Én ismerem a korrupciót, azt elhiheti. Ez, emelte meg a whiskyspoharát, ez bizony nem korrupció.

Látja, ezért is hívtam. Nem a korrupció miatt, mondta nevetve, hanem az Európai Unió miatt.

Elindult, ahogy azt mondani szokás, a csatlakozási folyamat, és én kénytelen vagyok Európába utazni különböző biztonsági konferenciákra. Ott, persze, beszédet kell mondani. Összejövünk ott mi, a pásztorok, és egymásnak arról beszélünk, miért fontos, hogy a nyáját jól felügyeljük.

Na mármost... én hiú ember vagyok, ez érthető. Nem szeretnék ezeken az összejöveteleken hülyeségeket felolvasni. Van egy csapat tanácsadó, de őket csak egy valamire használom: megkérdezem a véleményüket, és aztán pontosan az ellenkezőjét csinálom annak, amit tanácsoltak. Sajnos, arra nincs időm, hogy magam írjam a beszédeimet. És itt végre elérte az Ön szerepéhez, nem szép tőlem, hogy ily sokáig tartottam bizonytalanságban. Régóta követem a szövegeit. Talán még azt is lehetne mondani, hogy hűséges olvasója vagyok. Önmagamra emlékeztet, még fiatal koromból. Az Ön téveszméi szépek, és szépen meg tudja indokolni őket, nem mindennapi tüzzel és meggyőződéssel. Ez vonz leginkább a szövegeiben. Ne vegye zokon: jól tudom, hogy nincs igaza, de még engem is majdnem meggyőz saját igazáról. Ez egy ritka adottság, és ki tudnám használni. Így aztán van egy ajánlatom az Ön számára. Hagyja a francba az újságírást. Az újság úgyse ír semmi fontosat, és megoldani se lehet semmit újságpapíron. Írjon nekem. Legyen a *ghost writerem*. Természetesen, nem kell munkába járnia, végtére is, az Ön dolgozószobája a munkahelye. Ha Podgoricába szeretne költözni, bérelünk Önnek egy lakást. Ha nem szeretne, megállapodhatunk a telefonon történő kommunikációban. Úgyse marad titokban semmi, mindent lehallgatnak, beleértve a mi beszélgetésünket is. A fizetés nem nagy, az állami hivatalnokok, ahogyan azt jól tudja, nem gazdagok, de mindenképpen magasabb annál, amit jelenleg keres. Ennyi. Ez minden. Nincsenek rejtett feltételek, nincs vérrel aláírandó szerződés. Tiszta, szigorúan üzleti viszony. Mit szól, kérdezte, és közben töltött még egy pohár whiskyt.

Azt válaszoltam, hogy gondolkodnom kell. Nem is számítottam másra, mondta, nem is alkalmaznék egy kapkodó bolondot. Kikísért az ajtó-

ig, és búcsúzóul azt mondta: tudja, a megbeszélések után, legyen az bármilyen fontos is, nem szoktam arról gondolkodni, hogy mit mondhattam volna még. Csak egyre gondolok mindig – hogy mi lehetett volna az, amiről *nem beszélek*.

Goran később azt mesélte, hogy a miniszteri irodából *megváltozva* jöttem ki – ezt mondta.

A hazafelé vezető úton hallgattam, mintha valami fontosról gondolkodnék. Tulajdonképpen egy tompaság ereszkedett rám, távol kerültem minden gondolattól és minden érzéstől, és így roppantul jól éreztem magam, azt kívántam, bárcsak ez az állapot örökké tartana. Az autóban megvártam, amíg Goran eladta a kábítószer, és egyetlen szó nélkül hazaindultunk. Meghívtam magamhoz egy italra. El kell vinnem a tesómat a boltba, megígértem, este találkozunk, mondta.

Beléptem a szobámba, és figyelmesen megszemléltem. Egy rozoga franciaágy, rajta vegyítisztításért kiáltó tarka takarók. Egy kopott plüssfotel. Egy faasztal, egy csikkekkel teli hamutartó, poharak, a tegnapi ital maradékával. Képek a koszos falakon.

Minden a helyén volt. Minden ugyanolyan volt.

Semmi sem volt már ugyanolyan.

8.

Az újságok hetekig cikkeztek a kinevezésemről. A tárcaírók bő lére eresztve bölcselkedtek az értelmiség és a hatalom viszonyáról, a szabad újságírás eszméjének általam elkövetett árulásáról. A civil szervezetek aktivistái hosszú nyilatkozatokban szörnyülködtek a rendőrségnek dolgozó újságírón. Egy író, aki az én bukásom dimenzióit kívánta ábrázolni, elmesélt egy anekdotát Goethéről és Beethovenről. Sétáltak egyszer, írta, ezek ketten egy erdei ösvényen, amikor ellenkező irányból arra jött kocsin a herceg. Goethe, ha jól emlékszem, vagy mégis Beethoven volt?, félreállt, hogy utat engedjen a lovaknak, amelyek félelmetes sebességgel közeledtek felénk, Beethoven pedig, vagy Goethe volt?, nem mozdult egy tapodtat se. Amikor a kocsi elrobogott mellettük, Beethoven, vagy mégis Goethe volt?, fölrota a barátjának, amiért félreállt a hatalmasság és annak lovas kocsija elől. A világ tele van hatalmasokkal, mondta Goethe, vagy Beethoven?, de csak egy Goethe van, vagy éppen egy Beethoven. Ennek az idiotának *mailben* mondtam köszönetet. Nem vagyok benne biztos, hogy Goethének tart, vagy esetleg Beethovennek, de akárkinek is, örök hálával tartozom Önnek – még soha senki nem mondott nekem ennél szebb bókot.

Ha csak egyetlen pillanatig is áldozatként látnám magam, akkor az egész ügyet egy médiában lefolytatott lincselésnek nevezném. Én azonban

nem vagyok hajlandó áldozattá válni, és semmi sem taszít jobban, mint az olyan emberek, akik naphosszat csak a megkurtított jogaikra panaszkodnak. Ezért is esik oly nagyon nehezemre ebben a világban élni, ahol mint-ha mindenki csak azt szeretné, hogy áldozat váljon belőle.

Lévén így igaz, a média hirtelen aggodalmát szerény személyem iránt nagy disznóságnak tartottam. Egy vödör mosléknak, amelyet két maffiózó borított a fejemre, annak a két lapnak a tulajdonosa, amelyeknek dolgoztam, mielőtt elfogadtam volna Mandušić ajánlatát. Hogy a nagy semmittevéstől vagy pusztá emberi gonoszságból, de ez a két bűnöző megsértődött azon, hogy nem akartam tovább dolgozni náluk azért az aprópénzért, amit fizettek. Mandušić többet nyújtott nekem a támogatásnál – kaptam tőle egy listát azoknak az úgymond közéleti figuráknak a nevével, akiket vagy nyíltan, vagy titokban, az említett tolvajok pénzelték. Ez a lista érdekes átfedést mutatott azoknak a nevével, akik az újságokban köpködtek rám. És ami még fontosabb: a közszereplőknek azzal a listájával is, akik Mandušić titkosrendőrségének a fizetési listáján is rajta voltak. A közéleti szerepet vállaló értelmiségiek titkosrendőrök is voltak, és fordítva. A szabad újságírók kémek voltak, és fordítva. A független média a titkosrendőrség szócsöve, a lapokat rendőrök szerkesztették, a lapszerkesztők pedig rendőri feladatokat végeztek. Ki a fene érti ezt, vontam le a következtetést, és örvendeztem, hogy végre eldöntöttem: nem veszek részt a közéletben, ami úgyse volt más, mint egy nyilvánosház, a legrosszabb fajtából, ahonnan azok házába, akik voltak olyan óvatlanok, és fellapoztak egy újságot vagy bekapcsolták a tévét, folyamatosan ömlöttek a legveszélyesebb vírusok és a legrondább betegségek.

Akiket az a szerencsétlenség ér, hogy ír róluk az újság, az emberek rászállnak, mint szarra a legyek. Az ember neve megjelenik nyomtatásban vagy a tévéhíradóban, és másnap már nem tud úgy végigmenni az utcán, hogy meg ne állítsa valami fontos mondanivalóval egy-egy nyomorult. Akár szidják, akár, ahogy ők gondolják, támogatják, az ember egyaránt piszkosnak és büdösnek érzi magát. Nincs semmi, ami ezt az undorító, láthatatlanul bűzlő aurát el tudja tüntetni az emberről, csak az anonimitás. De azt nehéz visszaszerezni, különösen egy olyan kis országban, mint amilyen Montenegró, ahol, sajnos, az embereknek jó az emlékezőtehetsége, semmittevők, és a végtelenségig rosszindulatúak. Egyszer éri az embert dicsőség – vagy éppen szégyen, teljesen mindegy –, és azzal a bélyeggel kell élnie élete végéig.

Amikor a nagy, fekete döglégy egy reggelen, a korai órákban, még mielőtt a kukások elvitték volna a szemetet, odakoppant az ajtóhoz, és be is mutatkozott: *Tripko bátya vagyok, a nagyanyád testvére, hát nem emlékszel?*, tudtam, hogy ennek a fele se tréfa.

9.

Előtte való éjszaka Goran, Marija és én eltűntettünk két palack Cardhut, amit Mandušić küldött. A whisky még éjfél előtt elfogyott, és, sajnos, a házban nem volt más néhány sörön kívül. A boltok télen ebben az időben zárva vannak, így nem maradt más hátra, mint hogy Ramiz szomszédot hívjam segítségül. Olyan ember volt ő, akiben nagy szükségben is meg lehetett bízni. Nem kellett ezer évig várni a megmentőnkre. Öt perc se múlt el, és Ramiz beesett az ajtón egy karton Rubin vinjakkal. Hallgassatok rám, gyerekek, mondta akadozó nyelvvél: jó a whisky, de mindig kevés van belőle.

Ramiz havonta valami aprópénzt kapott Svédországból nyugdíj vagy szociális ellátás gyanánt, ez soha nem derült ki számomra. Elmondása szerint a békés öregkort úgy szolgálta meg, hogy Stockholmban meglátott egy nyitva álló aknát, gyors fejszámolás után döntött, beugrott, és aztán beperelte az államot. Télen-nyáron egy börmellényben járt, amelyre ráhímeztetett két betűt: RM. Ez annyit jelentette: a Rubin manökenje. Büszkén viselte ezt az önmagának kiosztott címet, és hű maradt az eszméjéhez élete végéig, miután áteresztett a máján több teherautó-rakomány Rubin vinjakot.

Így történt, hogy amikor *Tripko bátya, a nagyanyám testvére* fölébresztett, meglehetősen részeg voltam. Soha életemben nem láttam még azt az embert. És ennek így is kellett volna maradnia. Berontott a házamba, kávét kért, és miközben az én fejemben légkalapácsok zuhogtak, belekezdett a monológjába, amiért egész Višegradból idevonszolta fonnyadt hátsóját.

Jó fél óra hosszat folyt belőle a fos, de már az első mondata után, nem, már az első szava után, nem, már az első foghíjas (ha nem tévedek: bal kettes) aranyfoggal tarkított mosolya után világos volt: Tripkónak pénz kell.

Višegradban borzasztó háborús bűnöket követtek el. Akit érdekel, de kevés ilyen ember van, ma már többé-kevésbé mindent megtudhat az eseményekről. Egy dolgot azonban nem szokás megemlíteni, és ezért nem tudom nem a képmutatást okolni, amikor a háborús bűnök kerülnek szóba. Nemcsak az a szörnyű a háborús bűnökkel kapcsolatban, hogy megöltek egyes embereket, hanem hogy egyeseket – nem öltek meg. Tripko bátyát például, gondoltam ezen a reggelen.

A bácsi, fogadnék rá, ott állt oldalt és tapsolt, miközben a muszlimokat gyilkolták a Drina túloldalán, már ha nem asszisztált a hóhérok. Nem volt kétséges: ez egy ilyen pofa. Egyetlen pillantással föl lehetett mérni és rekonstruálni Tripko egész életét, ennek az értéktelen egzisztenciának minden részletét. A Jugoszláv Néphadsereg alacsonyabb rangú tisztje, ko-

rán nyugdíjba vonult, hetvenévesen is egészséges, mint a makk, egész életében nem csinált soha semmit, a felesége dolgozott rá, akit addig vert és csalt meg pincérnőkkel és pénztáros kisasszonyokkal, amíg az asszony bele nem halt egy szívrohamba. Elolvasta az újságban, hogy egy rokon, a legközelebbi rokona, ahogy ő mondta, fontos poszthoz jutott, és jött kuncso-rogni egy kicsit. Ki fog segíteni, ha nem testvér a testvérnek, bölcselkedett, és szürcsölte a kávé.

Hallja, bátyám, mondtam neki végül, nem vagyok benne biztos, hogy ismerjük egymást, de ez végül is nem jelent semmit. Nézze: a pénz nem gond. Ugyanis nincs pénzem. De még ha lenne is, nem adnék. Ha esetleg emiatt könnyebb lesz: nézzen itt körül, vizslassa meg ezt a lyukat, amelyben élek. Látja itt a pénznek bármi nyomát?

A bácsi ekkor fölegyenesedett, és rám vetette mélységes gyűlölettel teli tekintetét. Te kis szardarab, mennydörögte, azt hiszed, lerázhatsz, mint kullancsot a nadrágszárról? Nincs pénzed, mi? Funkci vagy, de nincs pénz? Azt hiszed, Tripkónak tollas a háta? Nem ismered te Tripko bátyádat, kisfiam. Megbassza Tripko bácsi az anyádat. Ez a ház, ez a lyuk, ahogy te mondod, amelyben élsz – az enyém. A nagyanyád hagyta rád, azt hiszed? De a te nagyanyád nem a nagyanyád. Az én nővérkém, Isten nyugosztalja, sajátjaként nevelt föl, mert nagy szíve volt, nagyobb, mint Oroszország, noha nem voltál se rokona, se senkije. De nem is fogsz te itt terpeszkedni, a tengeren, abban, ami az enyém, miközben én a Drina mellett rohadok harminc négyzetméteren. Ha este nyugovóra térek, nem tudom, nem arra ébredék-e reggel, hogy elvitte mindenemet a víz. Hogy merészelsz így beszélni velem?!

Medvetermetű ember volt, nyakon ragadott és falhoz nyomott. Beleszigte az arcomba: más házában laksz, az enyémben, és még baszogatni mersz? Okosnak képzeled magad? Azt hiszed, jobb vagy nálam? Anyád kurva volt, apád meg szörnyeteg, te fattyú!

Így beszélt Tripko, a *régi vágású úriember*: jól gondolta, hogy minden érvelés, legyen logikailag és retorikailag bármennyire erőteljes, még gyilkos erejűbbé válik, ha megtámogatják megfelelő mértékű nyers fizikai erővel. Végül az ágyra dobott, mintha plüssjáték lennék, majd, mint egy hatalmas, dühöngő, fejlődésében megtorpant fiú, elhagyta a házat, becsapva maga mögött az ajtót. Majd még hallasz felőlem, kezdhetsz csomagolni, mert repülni fogsz a házamból!, hallatszott még ordítása a teraszról.

Behunytam a szemem az ágyon fekve. Mielőtt elnyomott volna az álom, az futott még át az agyamon, hogy mennyire váratlan és félelmetes volt az a „megbassza a bácsi az anyádat”.

Soha többé nem találkoztam Tripko bácsival. Az ügyvédje sem jelentkezett. Egy írásbeli följelentéssel vagy kilakoltatási igénybejelentéssel.

Mint ahogy Tripko se ért soha haza, Višegradba.

Úgy tűnt, a szomszédjai riasztották a rendőrséget, amikor két hét múlva se tért vissza Montenegróból, ahova, ezt megsúgta nekik, fontos ingatlanügyek miatt ment. Az újságok megírták, hogy az autóját megtalálták a Pivai-tó mellett, egy alagút előtt a boszniai határ és Plužine közötti úton. Noha a bűvárok nem találták meg a testét, a nyomozás kiderítette, hogy Tripko öngyilkosságot hajtott végre: a tóba ugrott. Búcsúlevelet nem találtak. A montenegrói út részletei nem derültek ki, közölte a rendőrség.

Eltűnt Tripko és vele a veszedelem, hogy esetleg elveszítem a házat. Milyen szép, milyen helyes kis *happy end*, gondoltam első körben. Az ám, hazám! Csak egy *happy end* van, az Apokalipszis, de az is csak ígéret formájában. Minden más csak lehetőség, egy végtelen *open ending*, semmit meg nem oldó megoldások sora, amelyek csak tovább-bonyolítják az egyébként is elviselhetetlenül bonyolult dolgokat. Ha valaki azt mondja nekem: „de hisz ez egyszerű”, arra gondolok: hát persze, haver, minden egyszerű, ha egyszer fogalmad sincs semmiről. Ha nem tudsz semmit, és nem is gondolkodsz, minden érthető: minden „egyszerű”.

Miközben minden, ami létezik, túlzottan bonyolult a mi értelmi képességeinkhez képest. Minden, amiről azt hiszed, hogy ismered, ha *csak egy kicsit meggondolod*, ha még egyszer végigpörgeted saját föltételezéseidet és meggyőződéseidet, olyan hatalmasnak és titokzatosnak fog tűnni, mint a Szfínx.

Megpróbáltam, megtettem minden tőlem telhetőt, de nem tudtam elfelejteni Tripko szavait. A tűz, amelyet a pusztulásnak ez a dühödt próféta okozott, fölperzselte világom nyugalalmát. A békéből és közömbösségből csak a hideg füst maradt, alatta ott füstölgött a táj, amelyen létezésemet próbáltam egyengetni.

Mi az ördögöt jelentett az, hogy nem vagyok rokona a nagyanyámnak? Vajon ez a vitathatatlanul gusztustalan ember tényleg képes lett volna ilyen leplezetlen gyűlöletet érezni nővére lánya iránt? Mit véthetett ennek az embernek szerencsétlen anyám, akiről a nagyanyám csak és kizárólag úgy beszélt, mint szentről és mártírról? Miért írtak az újságok Tripko Pavlović eltűnéséről? Nem Hafner, hanem Pavlović. A fotókon, amelyekkel a cikkeket illusztrálták, *Tripko bátya* volt. Ő volt az, más családnévvel.

Miért nem említette a nagyanyám soha a fivérét? Miből következik a közeli rokonok különböző családneveiből eredő kalamajka? Mit hallgatott még el előlem az a jóasszony?

11.

Miután Tripko elhagyta a házamat, hogy átadja magát az enyészetnek, átaludtam az egész napot, és a következő éjszakát. Nagyanyám sírja mellett ébredtem. Két túlfizetett, lusta munkás volt a társaságom, akik, nekem legalábbis akkor úgy tűnt, egy egész örökkévalóságig ásták a sírt. Senkit se értesítettem, jutott eszembe, hogy meghalt a nagyanyám. Nem nyomtattam gyászjelentést, természetesen azt a hallatlan perverziót se engedtem meg, hogy a halálának híre bekerüljön a lapokba. Noha a temető ismeretlennek tűnt, tudtam, hogy Barban vagyok. Ebben a városban nem ismertem senkit, így biztos lehettem benne, hogy senki nem jelenik majd meg hívatlanul, és nem ront el mindent – így gondoltam a temetés részletein tűnődve, tudom.

A sírásókat bőkezűen megfizettem. Ők ezt félreértették – azt gondolták, kötelességük úgy tenni, mintha mélységesen megrendítette volna őket a halála. Még amikor már betemettük, akkor se tudtam őket elzavarni a sír mellől. Ott álltak, és mint valami eszelősök, hányták a keresztet. Szegény asszony, mondta az egyik, senki még csak a sírjához se jött el. Legyen neki könnyű a föld, szerencsétlennek, mondta a másik. Én kétségbeesetten kívántam, hogy végre egyedül maradjak, de ők csak álltak ott tovább. Ahelyett, hogy elmentek volna, újabb és újabb népi bölcsességeket izzadtak ki magukból. Ez végül komikussá vált, ami törvényszerű volt, hiszen a temetések maguk is komikusak, mint ahogy komikus minden olyan helyzet, amikor az emberek azt képzelik, komolynak és méltóságteljesnek kell lenniük, gondoltam, jutott eszembe. Ez eszembe juttatta, hogy a legszebb, amit egy emberről mondhatunk, az annyi, hogy egyszer mégis meghal majd, és nem zavar bennünket többé. Végül még egyszer ki kellett őket fizetnem. Csak ekkor voltak hajlandók elmenni. A temetőben, a halottak között, az ember a tudás forrásánál van, jutott eszembe, hogy ezt gondoltam azon a napon, Barban. A temetőben már első blikkre megtanulható mindaz, amit az életről tudnunk kell – azt tudniillik, hogy meghalunk. Leültem nagyanyám sírja mellé, egy kőfalra, és rágyújtottam.

A szél néhány hópehelyet sodort az arcomba. Körbenéztem – egyedül voltam a temetőben, amely onnan a világ mind a négy tája felé terült el. A kőkeresztek sora a látóhatárig nyúlt, ahol fenyegetően gyülekeztek a fekete felhők. A háború minden dolognak a nemzője, gondoltam. A halottak serege az égi seregek ellen. A völgyön végighömpölygött a mennydörgés. A teremő és én a természetnek ezt a hanghatását egykedvű hallgatással fogadtuk. Akármerre néztem, keresztet láttam, magasakat és méltóságteljeseket, amelyek halálukban megjelölték a megaláztatásban és engedékenységben elmúlt életeket.

Körülöttem, a kristálytisza emlékezetben, amely nem az enyém volt, ameddig csak a szem ellát, amely nem az enyém volt, a jövő terült el.

Amikor végre megpillantottam a saját szobám ismerős környezetét, sietve felöltöztem, és kisettem a szikrázó napfényre. Az Óváros alatti temetőbe siettem, ahová a nagyanyámat temettem, a városi temetkezési vállalat két alkalmazottjának és nagyanyám néhány barátnőjének társaságában, akik azóta maguk is elhaláloztak. A nagyanyámat augusztus 5-én temettük, nem télen, és nem Barban, hanem Ulcinjban, nem egy viharos, hanem egy forróságba fulladó napon, nem közönyösen, hanem mindazzal a fájdalommal, amelyet egyáltalán képes voltam érezni. Az idős hölgyek, a barátnői, beszédekkel mondtak, amelyeket végigsírtam, és amitől ők elérzékenyültek. Még a sírásók is nekiálltak vigasztalni, annyira sírtam. Emlékeztem minderre. És mindebben hirtelen nem voltam már biztos, mert az az emlék, amely reggel óta a hatalmába kerített, hirtelen erősebb, tisztább volt az én saját emlékemnél.

Elszaladtam a temetőbe, hátha kiderítem, mi is az, amire nem emlékszem. Nagyanyám sírja előtt állva egy pillanatra megkönnyebbültem. A sírkövön az ő neve állt, Olga Hafner, született 1930. május 9., meghalt 2003. augusztus 5. *A síremléket állíttatta szeretett unokája*, ez volt a kőbe vésvé.

12.

Amikor hazaértem, a földre szórtam a nagyanyám összes fényképét, és nekiláttam újra végignézni őket, olyan részlet után kutatva, amely megerősítené a gyanút, amelytől nem tudtam szabadulni. Magamban, mint valami létfontosságú vizsga előtt, ismételtetem a családom történetét.

Anyám nem hallgatott nagyanyámra, aki könnyögött neki: ne menj el ezzel az emberrel. Beleszeretett az apámba, a szemrevaló katonatisztbe, aki egy háromszorosan kitüntetett szarházi volt. A bátorsága ölte meg. Elment Líbiába, és ott meg is halt, legalábbis gyanúsnak mondható körülmények között. Amikor megtudta, hogy az anyám terhes, felmondott a hadseregben, és eltűnt. Olyan ember volt, aki egyetlen ellenségtől sem félt, aki a lángokban álló tankból két bajtársát is kimentette – ez volt az első kitüntetése, üldözte és tetten érte az emigrációban működő uszதாக által az országba küldött merénylőket – ez a második, és saját testével védte meg tábornokát, akire egy megzavarodott koszovói katona rálőtt – és ez, végül, a harmadik. Mégis, előlem, aki még meg sem születtem, fejvesztve elmenekült. Amikor megtudta, hogy öt hónap múlva megérkezem, egy szempillantásnyi időt sem vesztegetett tovább. Mindent feladott – hírnevet, barátokat, a nőt, akiről azt állította, szereti, és Görögországba emig-

rált, ahol beállt egy amerikai félkatonai alakulatba. Líbiába küldték őket, onnan nem tért vissza. Nevét ritkán emlegettük a házunkban. A nagyanyám gondoskodott erről. Szörnyű történeteket mesélt nekem erről az emberről, ezért örültem annak, hogy soha nem fogom megismerni.

Anyám közlekedési balesetben halt meg, Németországban, nem sokkal a születésem után. A nagyanyám akkor felmondott a rendőrségen, ahol tisztviselőként dolgozott, és nekem szentelte egész életét. Visokóból, ahol születtem, Ulcinjba költöztünk, nagyanyám családi házába. A családja, így mesélte, Izmirből származott, a Messiást, Sabbataj Cvit követve érkeztek Ulcinjba. Cvi kíséretében voltak, amikor a Messiás, a követőivel együtt, behajózott Pristanba, a császárság eldugott szegletébe, ahova a szultán dugta el őket, amikor Cvi jóslatai irracionálisakká váltak, és a Messiás túl bolond volt már ahhoz, hogy meg lehetett volna vesztegetni, viszont túl híres ahhoz, hogy el lehetett volna tenni láb alól – de veszélyeztette a szultán trónját. Zsidók voltak: számukra ez csak egy újabb száműzetés volt. Cvi tíz évvel Ulcinjba érkezésük után halt meg. Követői ott maradtak, őrizték a sírját, várták, hogy beteljesüljön a jóslata, és feltámadjon. Nagyanyám távoli őse, aki fölépítette azt a házat, amelynek a romjain az 1979-es földrengés után fölépült az, amelyikben mi éltünk, mesélte a nagyanyám, azon kiválasztottak között volt, akik Cvit leeresztették a sírba, amelyből a mai napig nem támadt föl.

A nagyanyám és én boldogan éltünk Ulcinjban, kettesben, mindaddig, amíg egy forró napon, amikor fújt a száraz jugó, el nem árulta őt az a jó szíve. Azt a bánatot, amelyet a temetése utáni néhány napban éreztem, hamarosan fölváltotta a tökéletes szabadság érzése. Nem volt már senki, akit szerettem volna, és nem volt senki, aki engem szeretett. Nem volt adósságom senki és semmi iránt. Az én életem csak az enyém volt. És én őt fiytinget se adtam volna érte. A jövőben semmi nem várt rám, amit kívántam volna. A múltban sem állt ott semmi, amit mások elvártak volna tőlem, aminek a rabja lettem volna. Minden a jelen volt, alkohollal, lustálkodással és közömbösséggel kipárnázva. Miért kutakodtam volna a múltban, amikor minden, amit találhattam volna, veszélyeztethette volna a tökéletes szabadságot, amelyben éltem?

Azzal a néhány mondatával azonban Tripko bácsi mindent elrontott. Elültette bennem a gyanút, amelytől nem tudtam megszabadulni. Soha nem foglalkoztam a származásommal, úgy neveltek, hogy ne kérdezősködjek a családomról, és ne gondolkodjam rajtuk. És most mégis oda jutottam, hogy az egyik szerencsétlenségtől a másikig tántorgó családom történetének felületes, fakó szerkezetét tanulmányoztam, azt a történetet, amelyen hirtelen tátongó mélységek nyíltak meg, azt, amely hirtelen rosz-

szul összetákolt és nem túl szavahihetően elmesélt mesének tűnt. Hogyan is tudtál ebben hinni, tettem föl magamnak a kérdést, miközben tudtam a választ: úgy, hogy hinni akartam. És ez elegendő volt: ez mindig elegendő. Minden, amiben hiszünk, csak egy mese. Bizalmunk nem a mese meggyőző erejében rejlik, hanem a mi határozottságunkban, hogy vakok maradjunk minden bizonyítékra, amely semmissé tenné a történetünket. Ha egyszer eldöntjük, hogy utánajárunk az igazságnak, minden összeomlik. Az igazság mindent fölborít, mindent elsodor: mint a földrengés, mint az árvíz. Amikor megjelenik a gyanú, mindennek vége: mindaz, amiben hittünk, mindaz, amiben hajlandóak voltunk megbízni, mindaz, amire a saját egzisztenciánkat építettük, semmivé válik, és csak bűdös iszappal borított romok maradnak a helyén.

13.

A fotók, amelyeket több százszor átnéztünk a nagyanyámmal – ő és az anyám egy régi májusban, ahogy a visokói házunk kertjében, a cseresznyefa alatt kávéznak; ő és anyám az Ilicán, apámon vitatkoznak: nagyanyám anyám vállán tartja a kezét, anyám átnéz rajta, mellettük épp egy villamos húz el, egy idősebb úr, a cukrászdából kilépve, kalapot emel és meghajol előttük; ő és anyám a brüsszeli La Plaza hotel előtt, ahol két kellemes éjszakát töltöttek, hogy kávé és száraz keksz mellett hosszasan beszélgesenek a látott Magritte-kiállításról; ő és anyám Londonban, a Red Lion Square-en, Cromwell titkos sírját keresve; ő az Ohridi-tó mellett sétálva; ő a barátnőjével a Bosna folyó forrásánál, Milutin kollégájuk nyugdíjas búcsúébédjén – ez a Milutin harmonikázott, és csalogányként énekelte a *sevdalinkákat*, és aki csalogányként, tehát énekelve halt meg nem sokkal később, az unokája születését ünnepelve, akire egy egész évtizedig várt, azt ismételve: „csak még megvárom, hogy megszülessen, aztán meg is halhatok”, ily módon boldogan halt meg, mint akinek a kívánsága teljesült; ő és én egy straduni sétán, ahova a hetedik születésnapomon vitt el, busszal, amely öt hosszú óra alatt tette meg az utat Ulcinjból Dubrovnikba; ő a lánya sírjánál, a Frankfurt melletti Kronbergben, ahol egy kis gyerekruha-butikban egy tengerészdzsekit vett nekem, amelyet én aztán megszállottan viseltem, amíg csak szét nem szakadt – a dzseki széthullásának állomásai több képen megörökítették; ő a müncheni repülőtér kávézójában, ahol Julius Meinel kávéit ivott tejjel, miközben egy bank tisztviselőire várt, amelyben anyám némi készpénzt takarított meg, és hagyott rám – ezt a pénzt a nagyanyám az én iskoláztatásomra szándékozta költeni, a pénzt, amelyet megevett a kilencvenes évek hiperinflációja; ő Oslóban, a tengerparton, ahova azért utazott, hogy teljesítse a lánya egyik kívánságát, aki

úgy halt meg, hogy soha nem látta a világ végét északon, amelyről egész életében álmódott – mindez immár nem gyermekek álomba ringatására szolgáló esti mese volt, mindez hirtelen nem volt több hazugságnál.

Ahelyett, hogy azt mondtam volna magamnak: állj!, hogy visszatettem volna a fotókat az albumokba, a helyükre, ahelyett, hogy elhessegettem volna a fölmerülő kérdéseket, és azokat is, amelyek az előbbiekből következtek, mert a kérdések, mint a baj, sose járnak egyedül, mindent egy hátizsákba gyömöszöltem és elrohantam Podgoricába, olyan határozottsággal, amilyennel csak vesztébe rohan az ember. Mandušić elintézte, hogy azonnal fogadjanak a bűnügyi csoportnál, ahol, azt ígérték, *a lehető legrövidebb időn belül* megvizsgálják *a bizonyítékokat*, így mondták.

A vizsgálat beigazolta gyanúmat: a gyanú mindig beigazolódik.

Minden fotó hamis volt. Alapos munka volt, mondták, mesteri. Egyetlen mester munkája. Mindegyik egy helyen készült, néhány nap leforgása alatt. Mintha valaki azt a feladatot kapta volna, hogy hamisítson megdönthetetlen bizonyítékokat családunk történetére. A nagyanyám nem volt se Oslóban, se Németországban, se Londonban, se Brüsszelben, vagy legalábbis ezeken a fotókon nem ott volt. Nem vitatkoztam anyámmal az Ilicán, nem kávéztak vele Visokóban. Hogy ki volt az a fiatal nő vele a fotókon? Ki volt az anyám, Ida Hafner? Ki volt a nagyanyám? Az én nagyanyám volt? Ki a fene voltam én? Olyan sok kérdés, amelyeket nem lehetett figyelmen kívül hagyni, ha már egyszer megfogalmazódtak...

14.

Mit tehettem? Eladtam a házat, és Podgoricába költöztem, ahol a kapott pénzből egy lakást vettem. A nyomozást, amelybe belekényszerültem, a nyomozást, amelybe belecsöppentem, nem lehetett Ulcinjből folytatni. A rendőrség közelében kellett lennem, amelynek a kapacitását Mandušić oly nagylelkűen a rendelkezésemre bocsátott. Az, amiről beszélsz, komoly szervezést és eszközöket igényel, mondta szűkszavúan, és odarendelte Todorović felügyelőt, akinek azt parancsolta, álljon a rendelkezésemre. Érdekes, mormolta, érdekes... Érted, ugye, hogy ez most az én gondom is, mondta, egy ember a közvetlen környezetemben, ilyen múlttal...

Az utam Visokóba vezetett, ahol állítólag születtem, és ahonnan, állítólag, a családom származott. Ott nem találtam semmi bizonyítékát a születésemnek. Semmi nyoma Hafner Olgának, Idának és Davidnak. A levéltárban azonban megtaláltam Tripko Pavlović anyakönyvi kivonatát, a templomban is a keresztlevelét. És neki volt egy Olga nevű húga.

Visokóból Višegradba utaztam. Egy motelban szálltam meg, ahonnan éjszaka kilopóztam, és betörtem Tripko lakásába. Különösebb keresés nélkül megtaláltam a fényképalbumjait. Tele sok közös fotóval róla és a nagyanyámról, Olga Pavlovićról.

Már másnap találkoztam Todorovićyal a Crna Gora Szálló kerthelyiségében. Megígérte, hogy bosnyák kollégáit kifaggatja Olga Pavlovićról. Kiderült, hogy Olga valóban rendőrségi hivatalnokként dolgozott, a személyi igazolványok kiadásán, a Hrasno rendőrőrsön, Szarajevóban, ahova még lányként költözött, és ahol a gimnáziumot is befejezte. Megbízható hivatalnok volt, mindenki kedvelte. A kollégái azt nyilatkozták, hogy meglepődtek, amikor 1983 augusztusában, alig négy hónappal a születésem után, úgy döntött, hogy idő előtt nyugdíjba megy. Milutin Zec, akivel egy irodában dolgoztak, azt mesélte, hogy miután nyugdíjba ment, *mintha a föld nyelte volna el*. Amennyire ő tudja, senkinek se jelentkezett később a kollégái és a barátai közül. Ő megpróbálta fölkatatni a régi címén, a Grbavica negyedben, a Lenin utca 103-as szám alatt. Olga lakásában azonban egy ismeretlen nő nyitott ajtót, aki Čajničból költözött oda. Nem emlékezett pontosan, de *mintha* Olga azt említette volna, hogy *a tengerpartra* költözik. Zec többé nem kereste, de sokáig bízott benne, hogy ez a derűs, jóra való asszony még föl fog bukkanni, később, ha megválnak azok a furcsa körülmények, amelyek belekényszerítették ebbe a titkolózásba, és, hangsúlyozta, ahogyan azt nekem a szarajevói nyomozók jelentéséből Todorović fölolvasta, ebbe a *rá nem jellemző udvariatlanságba*.

15.

Hónapok múltak el anélkül, hogy előbbre jutottam volna a nyomozásban, amely előtt mintha egy áthatolhatatlan, magas fal emelkedett volna, amely elválasztott engem magamtól.

Podgoricában az idő ragacsosan vánszorgott.

Ezek a hónapok úgy múltak el Podgoricában, mintha a Pokolban lettem volna. Podgorica a hamis költők, hamis akadémikusok, hamis újságírók, hamis polgárjogi harcosok, hamis politikai vezetők, a nemzet hamis atyjainak városa. Ez a város egy kupac hazugság a napégette legelőn.

Mindezt megelőlegezi az az egyszerű tény, hogy Podgorica hamis város. Sokszor eszembe jutott, hogy hallottam már sugárutak nélküli városokról, de egészen Podgoricába érkezésemig nem tudtam, hogy vannak sugárutak város nélkül is. A Podgoricában tapasztalható felfuvalkodott rútsággal együtt élni elviselhetetlen, ha az embert legalább némi jó ízléssel megáldotta a sors.

Podgorica óvárosát 1944-ben lebombázták a szövetségesek. Az egyetlen módja, hogy ezt az új Podgoricát szebbé tegyük, az egy újabb, legalább annyira romboló bombatámadás lenne.

A végtelenül kellemetlen város egyik kellemetlen helye a Crna Gora Szálló kerthelyisége volt, ahol hetente egyszer megbeszélésem volt Todorovičtyal, aki idővel egy rossz lemezjátszónak tűnt, egyre csak ugyanazt ismételte: nincs semmi újdonság, nincs semmi újdonság, nincs semmi újdonság... Végül már minden másról beszélgettünk, a fociról, a politikáról, a szeszekről, csak arról a munkáról nem, amelyet számomra el kellett végeznie. Todorovičnak, mint minden rendőrnek, kiváló tehetsége volt arra, hogy ha akart, észrevétlen tudott maradni, és ezt a tulajdonságot én meg tudom becsülni, ha valakivel egy társaságban vagyok. Gyorsan kimerítettük a vasárnapi, aktuális eseményekre vonatkozó kommentkészletünket, és a továbbiakban csöndben ittuk a kávé és dohányoztunk, szemléltük a járókelőket, akik a Cetinjei Szent Péter sétányon araszolgattak, miközben körülöttünk libériás pincérek nyüzsgöttek, amelyek mintha egy időgépből másztak volna elő, egyenesen a Tito halála utáni első napokból érkezve a jelenbe.

A Crna Gora Szálló, állítólag, miniatűr másolata volt egy havanai szállodának, és a podgoricai trópusi hőségek idején a masszív kubai oszlopok árnyékában ülve az ember úgy érezhette magát, mintha valami szebb helyen lenne. A szálló bútorzata régi volt és funkcionális, a többi podgoricai kávéházzal szemben, amelyeket bőrfotelekkel és márványasztalokkal bútoroztak be. Itt erős török feketét szolgáltak föl, és tökéletes, egyszerű kalóriadús és üdítő Jellasics-kockát, ezt a horvát bánról elnevezett süteményt, meg édes, odakozmált tejszó hajazó ízű fagyaltot, amilyent utoljára gyerekkoromban ettem.

A városi hatalom, amely, akárcsak Podgorica lakosai, a lehető legfelfoghatatlanabb ellenérzéssel viseltette mindennel szemben, ami szép volt, és aminek hagyománya volt, így végül engedélyezték, hogy a Crna Gora Szállót lebontsák, és helyére fémből és üvegből fölépüljön az új Hilton.

Miután megsemmisítették az egyetlen helyet Podgoricában, ahol az ember úgy érezhette magát, mintha nem is lenne Podgoricában, Todorovičtyal való barátkozásomnak is vége szakadt. Állítólag Guy de Maupassant hangosan és hiábavalóan tiltakozott az Eiffel-torony fölépítése ellen. Amikor elkészült, mert a fejlődést, különösen a felfelé való fejlődést, nem lehet megállítani, az újságírók észrevették, hogy Maupassant az Eiffel-torony éttermében kezdett ebédelni. Az ostoba újságírók, hiszen minden újságíró az, megkérdezték, nem képmutatás-e, hogy ő, aki az építkezés leghangosabb ellenzője volt, most naponta ott ül. Semmiképpen,

válaszolta állítólag: az Eiffel-torony az egyetlen hely Párizsban, ahonnan nem látszik az Eiffel-torony.

Podgoricában, bezzeg, mindig tudta az ember, hogy Podgoricában van – ez a város, mint a világ minden más förtelme is, folyamatosan és agresszíven közhírré tette saját létezését. Ezért a szükséges, ám még mindig elviselhetetlenül soknak tűnő minimális esetben hagytam csak el a lakásomat, Todorović semmitmondó beszámolóit telefonon fogadtam.

Nosztalgiára hajlamos ember vagyok, olyan, aki örömét leli a szomorúságban. Kevés dolog akadt az életemben, ami ennyi örömet okozott volna.

A podgoricai lakás foglyaként hiányzott a régi életem rutinja: az ismétlődések biztonsága, a rituálék vigasza. Hiányzott a meredek, keskeny sikátorok zsongása, ahol folyamatosan csorgott a közeli udvarokból kiáramló víz, ahol az asszonyok szőnyeget sikáltak, a gyerekek pedig olyan nyelven kiabáltak, amelyen én soha nem tanultam meg. Hiányoztak a fehér, féltojáshéjra emlékeztető sapkás öregek, ahogy ott ültek a cukrászdák előtt, kis sámlijukon, és dohányoztak, a foghíjas macskakövek kopogása a kerekkek alatt, és a müezzin hangja a magasból, ahogy alázatra szólít. Hiányzott a nyárdélután *wall of sound*-ja: a hisztérikus tücskök, a szomjas szamarak bőgése, az egész nyáron az olajfaligetekben legelő lovak topogása – aztán telente átterelték őket a Mandrára, ahol át kellett vergődniük a bozóton és haza kellett vonszolniuk a fát, amit gazdáik eladásra szántak. Hiányoztak a derűs februári napok, amelyeket tisztára fújt a bóra, a hideg, amelyet a szél a hóborította albán hegyekből hozott, a hideg, amelyben jól lehet gondolkodni, és jól lehet aludni. Hiányoztak a beszélgetések Gorannal, amelyek leginkább gyónásra hasonlítottak. És hiányzott Marija is, mindennél jobban.